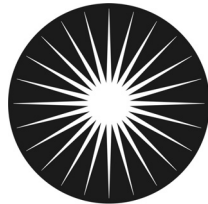

ŠIAULIŲ VALSTYBINĖ KOLEGIJA

Eglė Dumšienė

*TARTIES IR
KIRČIAVIMO
PRATYBOS
MEDIKAMS*

Mokymo(si) priemonė

ŠIAULIŲ
VALSTYBINĖ
KOLEGIJA

Šiauliai, 2015

Aprobuota Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto socialinio darbo ir biomedicinos mokslų sričių studijų programų priežiūros ir studijų kokybės užtikrinimo komiteto posėdžio 2013 m. liepos 1 d. (protokolo Nr. S3-4) nutarimu.

Leidiny s skirtas medicinos studentams. Svarbiausios tarties ir kirčiavimo normos, kontroliniai klausimai, bendri ir pagal studijų programas išskaidyti pratimai ir užduotys padės įtvirtinti taisyklingą specialybės terminų ir tai sričiai būdingų žodžių tartį bei kirčiavimą.

Recenzentės:

prof. dr. Giedrė Čepaitienė (Šiaulių universitetas)

Gintarė Kulbeckienė (Šiaulių valstybinė kolegija)

Antroji pakartotina laida

ISBN 978-609-415-088-3

© Eglė Dumšienė, 2015

© Šiaulių valstybinė kolegija, 2015

TURINYS

PRATARMĖ	4
1. TARTIS.....	6
1.1. Balsių tartis	6
1.2. Priebalsių tartis.....	13
2. KIRČIAVIMAS	17
2.1. Kirtis. Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas.....	17
2.2. Žodžio galo ilgojo skiemens kirčiavimas	21
2.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė.....	22
2.4. Vardažodžių kirčiuotės	27
2.5. Daugiskaitos naudininko taisyklė	31
2.6. Tarptautinių terminų kirčiavimas.....	32
2.7. Būdvardžių su priesaga <i>-inis, -ė</i> kirčiavimas.....	35
2.8. Įtvirtinamieji pratimai	40
PRIEDAI.....	44
1 priedas. Sunkiau kirčiuojamų medicinos terminų sąrašas	45
2 priedas. Medicinos srityje vartojamų kirčiavimo variantų sąrašas...	49
3 priedas. Rečiau vartojamų tarptautinių terminų žodynėlis.....	52
NAUDOTA IR REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	55

PRATARMĖ

Mokymo(si) priemonė „Tarties ir kirčiavimo pratybos medikams“ skirta Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto studentams, klausantiems *specialybės kalbos pagrindų* ar *specialybės kalbos kultūros* dalyką. Į leidinį įtrauktos užduotys ir Sveikatos priežiūros fakultete studijuojantiems būsimiesiems socialiniams darbuotojams.

Leidinį sudaro du pagrindiniai skyriai: *Tartis* ir *Kirčiavimas*. Abiejuose skyriuose pateikiamos svarbiausios tarties ir kirčiavimo taisyklės, įsidėmėtini dalykai, patarimai, palengvinantys mokymąsi, kontroliniai klausimai. Mokymo(si) priemonės, parengtos kaip pratybų knygos, šerdis – įvairios sistemingai ir kūrybingai sudarytos užduotys žodžiu ir raštu, padėsiančios įtvirtinti taisyklingą būsimųjų specialistų tartį ir kirčiavimą. Prieduose pateikiami sunkiau kirčiuojami medicinos srities terminai, palyginti netrumpas medicinos srityje vartojamų kirčiavimo variantų sąrašas, leidžiantis lanksčiau vertinti kirčiavimo normas, ir žodynėlis, skirtas leidinyje vartojamiems retesniems tarptautiniams terminams pasitikrinti.

Rengiant mokymo(si) priemonę naudotasi medicinos terminų žodynais, dalykine medicinos literatūra, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijomis¹, naujausiu *Dabartinės lietuvių kalbos žodynu* (2012) ir kitais kalbiniais leidiniais.

Nemažai tarties ir kirčiavimo klaidų daroma pristatant įvairius studijų darbus, bendraujant profesinėje aplinkoje, todėl šios pratybos ypač svarbios viešajai specialisto kalbai. Leidinys palengvins dėstytojui organizuoti pratybas, padės formuoti taisyklingos kalbos įgūdžius, kaip taisyklingai tarti ir kirčiuoti savo srities žodžius ir terminus, galės pasitikrinti medicinos mokslus studijuojantys studentai, dalykų dėstytojai ir visi medikai, kuriems rūpi taisyklinga viešoji specialisto kalba.

Už taiklias pastabas ir patarimus ačiū leidinio recenzentėms – Šiaulių universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros prof. dr. Giedrei Čepaitienei ir Šiaulių valstybinės kolegijos Humanitarinių mokslų katedros lekt. Gintarei Kulbeckienei.

¹Naujausias kirčiavimo normas specialybės kalbos dėstytojams siūloma tikrintis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje, nes rengdama knygą autorė rėmėsi galiojančiomis kirčiavimo rekomendacijomis, o ne projektais, t. y. Tarties ir kirčiavimo pakomisės siūlymais papildyti kirčiavimo rekomendacijas, žr.: <http://www.vlkk.lt/lit/nutarimai/projektai.html>.

Autorė tikisi, kad leidinį pagyvins lengvai įsimenami sutartiniai ženklai:

– taisyklės

– įsidėmėkite

– klausimai

– pratimai ir užduotys

pratimai pagal studijų programas:

– bendrosios praktikos slauga

– burnos higiena

– kineziterapija

– kosmetologija

– visuomenės sveikata

– socialinis darbas

1. TARTIS

?

1. Paaiškinkite garso ir raidės santykį.
2. Kuri raidė lietuvių kalboje gali žymėti ne tik balsį, bet ir priebalsių minkštumą?
3. Paaiškinkite, kuo skiriasi balsių ir priebalsių tarimas.

1. Išstarkite vitaminų pavadinimus:

vitaminas B₆, vitaminas B₁₂, vitaminas C, vitaminas D, vitaminas F, vitaminas H, vitaminas K, vitaminas P.

1.1. Balsių tartis

?

1. Kodėl balsiai, žymimi raidėmis *e, ę, é, i, į, y*, vadinami priešakinės eilės balsiais, o *a, q, o, u, ū, u*, – užpakalinės eilės?
2. Ką gali žymėti raidė *i*? Pateikite po pavyzdį.

Balsių trumpumas ir ilgumas

Ypač svarbu skirti trumpuosius ir ilguosius balsius ir kirčiuotuose, ir nekirčiuotuose skiemenyse.

Trumpieji balsiai (*a, e, i, o, u*): *vakcinà, parafinas, venà, nùgara, pùsrutuliai, logopèdas.*

Ilgieji balsiai (rašte žymimi – *ą, ę, é, į, y, o, u, ū, a, e*): *ãdata, ląstėlė, gýdytojų, plokštėlė, dėmė, krūtìnė.*

Ilgai tariami balsiai

1. Balsis *ė* visada tariamas ilgai: *kvėpāvimas, mėlynė, genėzė, bidė, dražė.*
2. Balsis *o* lietuviškuose žodžiuose (ir tarptautinių žodžių lietuviškose galūnėse) tariamas ilgai: *kosulỹs, kójos, tònuso.*

3. Kirčiuoti *a*, *e* paprastai tariami ilgai: *kāklas*, *prakaitāvimas*, *gēmalas*, *grybēlis*.

Trumpai tariami balsiai

1. Nekirčiuotuose skiemenyse balsiai *a*, *e* tariami trumpai: *šaknīs*, *aparātas*, *smegeninis*, *egzemā*.

2. Kirčiuotus *a*, *e* trumpai tarti reikia žodžio gale ir vienskiemeniuose žodžiuose (*druskā*, *ausyjē*, *kād*, *bēt*), dviskiemenių bendračių šaknyse ir iš jų padarytose formose (*rāsti*, *rās*, *rāsdavo*; *vēsti*, *vēs*, *vēstu*, *vēsdamas*² ir t. t.), veiksmažodžių priešdėliuose (*pākēlia*, *āpkrečia*, *nēžagsiu*). Balsis *a* trumpai tariamas savybinių įvardžių šaknyse ir įvardžiuotinių formų vardininke (*māno*, *tāvo*, *sāvo*, *pirmāsis*, *mažāsis*, *storāsis*), balsis *e* – būdvardžių aukštesniojo laipsnio formose (*sunkēsnis*, *sveikēsnis*).

3. Tarptautinių žodžių kamienuose balsiai *e*, *o* paprastai tariami trumpai: *alergēnas*, *baktērija*, *diagnōzē*, *metōdas*. Yra senųjų skolinių, kuriuose *o* tariamas ilgai, pvz.: *milijōnas*, *valerijōnas*. Dažnai tarptautiniuose žodžiuose mišriųjų dvigarsių dėmenys *e*, *o* išlieka trumpi, nepailgėja, pvz.: *plēura*, *abōrtas*.

Balsių sandūra

1. Svarbu ištarti hiatą – dviejų vienodų ar nevienodų balsių, tarp kurių eina skiemens riba, sandūrą: *póodis*, *mikrooperācija*, *paáiškinti*, *reākcija*, *neoperúotinas*. Abu balsius reikia ištarti ir tarp žodžių: *po operācijas*, *į ākj*.

Plg.: reageñtas – regeñtas

2. Kai tarptautiniuose žodžiuose pirmasis iš susiduriančių balsių yra balsis *i*, tarp balsių reikia įterpti priebalsį *j*: *specialýbē [ije]*, *pacieñtas [ije]*, *antibiòtikas [ijo]*. Jei balsis *i* eina po kito balsio, galima tarti dvejopai – su *j* arba be jo, pvz.: *intuìcija* arba *intuicija [uji]*, *lidokainas* arba *lidokainas [aji]*.

Įsidėmėkite, kaip taisyklingai tarti (ir kirčiuoti!) terminus

dieta [dijetà], higiena [higijenà]

² Ilgieji kirčiuoti *a*, *e* yra būtojo laiko dalyvių, padarytų iš bendraties kamieno su trumpaisiais kirčiuotais *a*, *e*, šaknyse, pvz.: *rāstas vaikas*, *vēstas seminaras*.

Priebalsis *j* netiriamas:

- a) aiškios darybos žodžiuose, pvz.: *kontraindikacija, autoinfekcija*
 b) kai raidė *i* žymi priebalsio minkštumą, pvz.: *maliūrija, tuberkuliozė*

Kitos balsių ir dvibalsių tarties taisyklės

1. Lietuviškų žodžių šaknies pradžioje prieš dvibalsį *ie* tariamas priebalsis *j*: *ieškoti [jie], paieškà [jie]*.
2. Svarbu skirti balsius *e, ė, o* nuo dvibalsių *ie, uo* kirčiuotame ir nekirčiuotame skiemenyje: *lėtas – lietimas, nėštumas – niežulys, jėdas – júodas, skrodimas – skrúostas*.

1. Perskaitykite žodžių poras. Įrašykite antrąjį žodį ir ištarkite.

<i>tiria</i> – <i>tyrė</i>	<i>lyti</i> – <i>lytį</i>
<i>gijo</i> – <i>gyja</i>	<i>lūpa</i> – <i>lūpą</i>
<i>duria</i> – _____	<i>koja</i> – _____
<i>truks</i> – _____	<i>kaulu</i> – _____
<i>pučia</i> – _____	<i>pleistru</i> – _____
<i>lūpa</i> – _____	<i>nosis</i> – _____

2. Taisyklingai perskaitykite trumpuosius balsius *i, u*:

amplitudė, buvimas, cukrus, dentinas, fizinis, gimstamumas, grandukas, irimas, klinika, klubas, krapštukas, lankstumas, maitinimas, mimika, nutukimas, organizmas, parafinas, pratimas, psichika, pusrutuliai, puvimas, raktikaulis, režimas, rizika, saldiklis, sergamumas, stuburas, sutrikimas, šlapimas, šlaunikaulis, vazelinas, virusas, vitaminas, žandikaulis.

3. Taisyklingai ištarkite nekirčiuotus ilguosius balsius:

apylinkės gydytojas, atsikosėti, būgnelis, būtybė, dėmėtas, dėmėtoji, dvokti, gydymas voniomis, gydytojas, gyslos, gyslotis, gyvybė, grybelis, grūdelis, grūdėtas, įklotas, įkvėpti, ypatybė, įsikišimas, išprotėjęs, įtrauktalūpystė, jonažolė, klostė, kojos, kraujospūdis, ligonio slaugymas, lovadienis, mąstymas, mėlynė, nėsčioji, nosiaryklė, oro vonios, plokštelė,

prižiūrėtoja, pūslelė, sąmonė, sąrėmiai, silpnaprotystė, sloguoti, sulėtėjęs, svogūnelis, troškulys, užesys, vynioti, vystyklas, vystymasis, votys.

apnašos, becukrė kramtomoji guma, burnos ertmė, dantys, dantų dygimas, dantų žymėjimas, dažomosios medžiagos, dėmės, drėkintuvas, gomurys, išdygę dantys, kanalo gydymas, liežuvio valymas, lūpos, maisto likučiai, mėtų kvapo, plokštelė, rankenėlė, rūkymo poveikis, ryklė, sąkandis, skalavimo skystis, šepetėlis, vagelė.

alkūnė, amplitudė, figūrėlė, galūnės, gydomoji mankšta, gyslos, įvyniojimas, kaukolė, kojos pečių plotyje, kraujospūdis, krūtinės ląstos tūris, kūno dalys, kūno masė, kūno svorio centras, kvėpavimas, lūžis, netaisyklingieji kaulai, paralyžiuoti, pėdos, plėvė, plyšys, plokščiapėdystė, postūmis, posūkis, pusiausvyros nustatymas, raumenys, sąnarys, sėdynkaulis, stovėsena, stuburo jungtys, svoris, trūkčioti, varžybos, vystymasis, venos.

ašaros, dėmelės, dėmės, drėgmė, drėkinimas, džiovinimas, grožis, kraujagyslės, kraujoplūdis, kūno priežiūros priemonės, odos lopo mėginys, odos valymas, plėvelė, pojūtis, pūlinukas, pūslelė, rūgštys, saulės poveikis, strazdanos, voko odos storis, vonelės, žolelių arbatos.

būklė, daržovės, gyvenimo kokybė, gyventojų senėjimas, įgūdis, įprotis, ligoninė, nukentėjęs, oro tarša, pažymėjimas, rūgštys, rūkymas, sveikatos stebėsena, sveikos mitybos piramidė, šeimos gydytojas, užkrečiamosios ligos sukėlėjas.

asmenybės vystymasis, būrelis, dorovė, dorovinis auklėjimas, gerovė, gyventojas, gyvybė, globėjas, globos įstaigos, globotinis, ydos, įprotis, įstatymas, kūrybiškumas, labdaros gavėjas, lėšos, liūdesys, mokymasis, moksleivis, motyvacija, pagyvenęs žmogus, pasąmonė, pomėgis, priklausomybė, senelių globos namai, ugdytojas, vaiko gerovė.

4. Taisyklingai perskaitykite. Atkreipkite dėmesį į balsių trukmę:

akiduobė, akispūdis, dūmų įkvėpimas, dvilypumas, džiovinimas, giminystė, gyvatės įkandimas, gyvybingumas, gyvsidabrio, gleivinė, gomurys, gulėti

lovoje, įdrėskimas, ikimokyklinis, įplyšimas, įskilimas, įsodinimas, išorė, įtrynimasis, iškrypimas, klubo sąnarys, kosulys, kraujo perpylimas, krūtinės ląsta, kuprotumas, kūdikystė, kvėpavimas, ligos istorija, lytėjimas, lytiškumas, liūdesys, lovos režimas, mėginys, mėgintuvėlyje, mityba, motinystė, neštumas, nubrozdinimas, odos įdrėskimas, pavojingas, pykinimas, pipetė, plonoji žarna, prislopintas, pritūpimas, pūlinėlis, pūlinys, pusryčiai, raudonukė, rodiklis, rūkymas, sėklidė, skrodimas, slopinimas, sukrėtimas, svorio padidėjimas, toliaregis, trumpalūpystė, utėlės, vėdinimas, vėmimas.

Įsidėmėkite, kaip taisyklingai tarti (ir rašyti!):

kraujosruva, bet kraujoplūdis, kraujospūdis

5. Taisyklingai perskaitykite tekstą. Atkreipkite dėmesį į balsių ilgumą.

Pagrindiniai kalbos padargai yra balso stygos, liežuvis (jo priešakinė, vidurinė, užpakalinė dalis), lūpos, priekiniai dantys, alveolės (dantenos), kietasis ir minkštasis gomurys. Kalbos garsų susidarymui svarbios yra burnos, nosies, ryklės ertmės. Į jas oras patenka iš plaučių pro bronchus, trachėją, gerklas. Tačiau pastarieji kvėpavimo organai nelemia garsų skiriamųjų požymių.

(Pakerys A. (2003), p. 7.)

6. Taisyklingai perskaitykite žodžių junginius:

odos **poros** ir dvi **poros** pirštinių;

vartoti **sodą** ir botanikos **sodą**

šoko priežastis ir **šoko** į tolį.

7. Taisyklingai išstarkite trumpuosius balsius e, o tarptautiniuose žodžiuose:

acetonas, anatomija, arterija, azotas, chemija, dozė, efektas, kancerogenas, mikrobai, patologinis, psichozė, racionas, sacharozė, tabletė.

bakterija, erozija, halitozė, gelis, ksilitolis, mentolis, mikrobiologija, odontologija, parodontozė, protezas, streptokokas.

anatomija, antropometrija, atrofija, chronometras, fiziologija, kineziologija, magnetinis, motorika, protezas, skeletas, testas, technika, tonusas, trajektorija.

alergenai, antiseptikas, cheminis, celiuliozė, defektas, epitelis, estetika, korekcija, kosmetika, kremas, paketas, pincetas, salonas, serumas, silikonas, tamponas, tualetinis.

dezinfekcija, difterija, donoras, dopingas, ekologiškas, epidemija, genetika, gonokokas, infekcija, kalorija, kontrolė, korekcija, laboratorija, prognozė.

afektas, agresija, anomija, autoritetas, depresija, emocija, isterija, narkotikas, pedofilija, psichologija, sindromas, stresas.

8. Ar žinojote, kad DNR – tai santrumpa? Taisyklingai išstarkite DNR sinonimą:

deoksiribonukleorūgštis.

9. Aiškiai išstarkite hiatą:

abiakis, aerobai, aeroterapija, aerzolių terapija, anaerobai, antraeilis, aorta, apyūmis, autoimuninės ligos, azospermija, balneoterapija, baltaodis, biseksualus, genealoginis medis, hemopozė, homeopatija, idealus, ilgaamžis, juodaodis, kloaka, koaguliacija, koordinacija, menstruacijos, meteorizmas, mikroelementai, neaiškus, neapčiuopiamas, neaštrus, neatidėliotinas, neatitikimas, neišnešiotas, neologizmas, neuždegiminis, oocitas, paaštrėjimas, paausinė, pailgas, pankreatitas, paūmėjimas, po amputacijos, po arbatinį šaukštelį, poilsis, poelgis, poodinis, poodis, priėmimas, priimti, primamasis, punktualus, reagentas, reaguoti, reanimacija, sąauga, suardymas, suaugimas, sueitis, suezinti, suiręs, teorija, trokaras, tualetas, vakuumas.

10. Taisyklingai išstarkite balsių sandūrą:

amoniakas, anesteziologas, antibiotikas, asociacija, bakteriozė, biologija, biometrija, biopsija, bioterapija, briliantinis, diafragma, diagnostika,

diagrama, dializė, dieta, dioptrija, embrionas, funkcionuoti, higieninis, idiotizmas, kardiologas, kofeinas, konsiliumas, mikrobiologija, miokardas, mioma, miopatija, novakainas, pacientas, pediatras, periodas, pielitas, potencialus, proteinas, psichiatras, radiacija, recipientas, socialinės ligos, specialistas, specialus, stacionaras, variantas.

11. Prisiminkite, kada tariami greta esantys balsiai, o kada reikia įterpti j, ir ištarkite:

alveolė, benzoatas, diagnozuoti, fiziologija, kontraindikacija, mikroorganizmai, neorganinis junginys, prieangis, profesionalioji burnos higiena, racionali mityba, specialus šepetėlis.

aerobika, anaerobinis, biomechaninis, daugiaašis, koordinacija, mažaūgis, miologija, miozitas, neoperuotinas, potencialas, rehabilitacija, reakcija, osteoblastai, osteografija, osteomielitas, osteoporozė, skoliozė, suaktyvėti, suaugę slanksteliai.

beadatis, be operacijos, diagnostinė, į odą, klientas, makiažas, nago įaugimas, paakys, periodiškai, reakcija, seansas, speciali priemonė, stearinas, tatuiruotė, vakuumas.

diabetas, filialas, koeficientas, koordinuoti, nacionalinis sveikatos fondas, neatidėliotinas, neinfekcinis, oficialus, psichoaktyviosios medžiagos, poliomielitas, racionas, radioaktyvumas, radiotechninis, stacionarus, teorinė medicina.

altruizmas, asocialus, deviacija, dialogas, individualus, iniciatyva, kokainas, konfidencialumas, koordinavimas, maniakas, nealkoholinis, neįgalumas, opiomanija, orientacija, paauglys, pensionas, profesionalas, realybė, situacija, socialinės paslaugos, socialinis darbuotojas, socializacija, stacionarinė globa, stereotipas, suaugęs.

12. Taisyklingai išstarkite balsius ir dvibalsius:

bendruomenė, duobutė, kvėpavimas, liemu, liesumas, liežuvis, niežuotas, nuodingas, nuogas, nuoviras, pienelis, plaukuotumas, plokštelė, priepuolis, priešnuodis, rėmuo, riebalai, senėjimas, sėkla, siera, spuoguotas, sukėlėjas, sukietėjimas, šuoliukas, uodeginis, vėmimas, vietinis.

1.2. Priebalsių tartis

?

1. Kuri raidė visada žymi minkštąjį priebalsį?

2. Išvardykite skardžiųjų priebalsių poras. Kurie priebalsiai poros neturi?

Priebalsių minkštumas ir kietumas

1. Prieš priešakinės eilės balsius (žymimus raidėmis *e, ė, é, i, į, y*) priebalsis arba visa priebalsių grupė tariami minkštai: *bal**tm**ė, geld**d**ėlė, ilt**i**s*.

2. Prieš užpakalinės eilės balsius (žymimus raidėmis *a, ą, o, u, ū, ū*) priebalsis arba visa priebalsių grupė tariami kietai: *konsult**ā**cija, sal**ò**nas, imp**ù**lsu*.

Tarptautinius žodžius *pùlsas, palpācija* galima tarti ir su minkštuoju priebalsiu *l*

Priebalsių sandūra

1. Kai susiduria du vienodi priebalsiai, tariamas tik vienas: *pérrišti [r], iššùsti [š], tarp pėdų [p]*. Taip pat plg.: *daugkartinės [k] vitamìnų injèkcijos*.

2. Duslieji priebalsiai, atsidūrę prieš skardžiuosius, tariami skardžiai: *āpgamas [b], išgýdyti [ž], saūsgyslė [z]*.

3. Skardieji priebalsiai, atsidūrę prieš dusliuosius, tariami dusliai: *sir̃gti [k], užkr̃esti [š], dirbt̃inis [p]*.

4. Susidūrus priebalsiams *s, š, z, ž*, tariamas antrasis: *išsekimas [s], užsiúti [s], išžāginimas [ž]*.

Žodžio galas

1. Žodžio gale poriniai priebalsiai tariami dusliai: *daũg [k], jóg [k], bemàž [š]*.
2. Žodžio gale priebalsiai tariami kietai: *kodėl, kėlk, ýpač*.

1. Prisiminkite, kada priebalsiai tariami kietai, kada – minkštai. Taisyklingai perskaitykite žodžių poras:

alpsta – alpti, anga – angina, baltas – baltymas, bronchas – bronchitas, filtras – filtre, galva – viršugalvis, gerklos – gerklė, gimdo – gimdymas, kalba – létakalbystė, kaulas – kaulelis, pienas – pienligė, pilvas – papilvė, spalva – spalvinė rega, šaltas – šaltinis, šildo – šildyklė, valgomas – valgis, vanduo – vandenė, vilkas – vilkligė, vulva – vulvitas, žindo – žindyvė.

2. Taisyklingai išstarkite. Atkreipkite dėmesį į minkštai ir kietai tariamus priebalsius – kurių užduotyje daugiau?

akmenligė, albinizmas, alkis, analginas, antgerklis, belsti, bandymas, bronchinis, chlorkalkės, daltonizmas, dilgėlė, dirginti, dulkelės, filtratas, geldelė, gelta, geltligė, gimdymas, glaukoma, ilsėtis, instinktas, insultas, išvirkšti, juodligė, kalkėti, kaulinis, kiaulpienė, kilmė, konsultacija, konvulsija, krūtinplėvė, malšinti, meningitas, milteliai, neišvengiamas, neuralgija, palpacija, paveldėti, papilvė, puvimas, rezultatas, saldymedis, salmonelės, skeldėti, skilvelis, smalkės, smilkinys, sukalkėjimas, sulfatas, šaltmėtė, tolregystė, tulžis, tvinksnis, vulneracija, ženšenis.

apelsinų sultys, aštrinimas, balzamas, čiulpti, dantenos, dildė, ertmė, grandiklis, iltys, infekcija, kalcis, kramtymas, pulpa, pulpitas, ryja, sąkandis, saldiklis, skaldiklis, smulkinti.

dilbis, gangrena, išilginis, keturgalvis, kremzlė, kulkšnis, kulnas, kulninis, lenkti (ranką), minkymas, slankstelis, smilkinkaulis, tankis, šaldymas, trigalvis.

balzamas, baltmė, dilgėlinė, dulkės, emulsija, impulsai, kalcis, konsultantas, smilkinkaulis, suvilgyti, šienligė, žvilgsnis.

dezinfekcija, difterija, dispanseris, elgsena, felčėris, helmintas, karšligė, kenksmingumas, koncentracija, paveldėjimas, prevencija, šaldytuvas, šildymas, šiltinė, tyčėnis, valdymas, valgiaraštis, valgymas, valstybinis.

altruizmas, elgetauti, elgesys, impulsyvumas, kankinimas, konfliktas, kultūra, nostalgija, nusikaltęs, pagalba, pagalbinis, paveldėjimas, pedofilija, pensija, poilsis, pokalbis, vulgarumas.

3. Taisyklingai išstarkite žodžius. Atkreipkite dėmesį, kada priebalsiai tariami skardžiai, kada – dusliai:

apgręžimas, atgaivinti, atgauti sąmonę, augti, daugkartinė gimdyvė, dirbtinis, gaubtelis, gaubtinė žarna, gelbsti, gnybtas, išbalęs, išbrinkti, išduoti, išgąstis, išgydymas, išgijimas, išgyventi, išgrandymas, liepžiedžiai, pas gydytoją, rūgštis, sirgti, springti, sugnybti, sujungti, trukdyti, užkimęs, užkimimas, užkirsti, užklotas, užkrėsti, užkrėtimas, užpakalinė, užpilas, vožtuvas, užčiuopti, žvarbti.

dengti, dygti, išbyrėti (dantys), iš burnos, siurbti, tarpdančiai, užkandis, užpakalinė dalis, vengti saldumynų.

apšlubti, apžiūra, atbulas, atgręžiamasis raumuo, išgaubti, kryžkaulis, sausgyslė, sujungti, užpakalinis.

apgamas, išberti, išdžiūti, išgaruoti, išglebti, niežtėti, užtepti.

apdrausti, užkratas, užkrečiamas, užterštumas, užtikrinti.

abstinencija, absoliutus skurdas, apdrausti, atgaila, išgėrimas, išgyvenimas, grįžtamasis ryšys, subsidija, trukdymas, užmegzti santykius.

Ypač svarbu skirti skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius, kad nebūtų painiojami žodžiai, pvz.: hemoterāpija – chemoterāpija, hemolizė – chemolizė

4. Prisiminkite, kaip tariami du greta esantys vienodi priebalsiai:

iš šaknies, iššluostyti, iššnypti, iš šono, išsusti, kelissyk, perregistruoti, perrišti, pussausis, pusskystis, tarppirštis, tarppluoštinis, tarpriepuolinis, tarprieširdinė, užžandinė vena.

5. Taisyklingai ištarkite žodžius. Atkreipkite dėmesį į supanašėjusius priebalsius:

išsamus, išsekimas, išsėtinė, išsidėstęs, išsigaubti, išsigimti, išsigulėti, išsikišti, išsiliejimas, išsiplėtęs, išsipūsti, išsisklaidymas, išsišakojimas, išsituštinimas, išsiurbimas, išsiversti, išsivystyti, išskyros, išsprendžiamas, išstūmimas, išstumti, iš žarnyno, kraujo išsiliejimas, priešsenatvinė, šlapimo išskyrimas, užsidengti, užsikimšimas, užsikimšti, užsikirsti, užsikrėsti, užsitęsęs, užspaudimas, užspringti, žaizdos užsitraukimas, žarnų užsisukimas.

išsiskalauti, išsišakojimas, išsivalyti, išsivystyti, išspjauti, seilių išsiskyrimas.

išsinarinti, išsivystyti, išskėsti pirštus, išžergti kojas, venų išsiplėtimas.

išsausėti, išsiplėsti, išsitepti, išskyros, užsimerkti, užsiūti, užspausti, užšaldyti.

išsaugoti, išsilavinimas, užsakymas, užsienietis.

išsiblaivymas, išsiblaškęs, išsigąsti, išsigimimas, išskirti, išskirtinis, išžaginimas, užsisklęsti.

6. Įrašykite praleistas priebalses, paaiškinkite, kokie garsai tariami ir taisyklingai ištarkite. Suformuluokite taisyklę.

antink__čiai, tvar__čiai, sky__čiai, vienalą__čiai gyviai, vab__džių įgėlimas, vy__džiai, prau__čiau, kei__čiau, iš išgą__čio, lank__čios, gelb__čiu, skru__džių rūgštis, popieriniai rankšluo__čiai.

2. KIRČIAVIMAS

2.1. Kirtis. Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas

?

1. Kas tai yra kirtis? Apibūdinkite kirčio funkcijas.
2. Kas sudaro kirčiuoto skiemens pagrindą?
3. Kokie balsiai sudaro trumpojo kirčiuoto skiemens pagrindą?
4. Koku kirčio ženklu žymimi trumpieji skiemenys?

1. Užrašykite po du savo studijų krypties terminus ar žodžius, kurių kirčiuotas:

- a) galinis skienuo _____
- b) priešpaskutinis skienuo _____
- c) trečiasis nuo galo skienuo _____
- d) ketvirtasis nuo galo skienuo _____

2. Lietuvių kalboje kirtis gali skirti žodžių reikšmes: *káukė* (veido) ir *kaūkė* (sirenos); *bám̃ba* „pilvo vidurio duobelė“ ir *baĩmba* „įkyriai kalba“, *kasà* „virškinimo liauka“ ir *kāsa* (veiksmas). Užrašykite dar du pavyzdžius.

3. Pateikite 2 pavyzdžius, kad kirtis skirtų žodžių formas:

4. Sukirčiuokite terminus:

antibiotikas, aplinka, arterija, depresija, epidemija, fizinis aktyvumas, gaivinimas, gimstamumas, gleivinė, globa, išvarža, kateteris, klinika,

kolagenas, kontrolė, korekcija, kosmetika, liežuvis, liga, linija, mimika, nugara, rizika, serumas, sutrikimas, tabletė, virusas, vitaminas.

?

1. Kas sudaro ilgojo kirčiuoto skiemens pagrindą?
2. Kas tai yra priegaidė? Apibūdinkite tvirtapradę ir tvirtagalę priegaides.
3. Kaip žymima tvirtapradė priegaidė?
4. Kokių kirčio ženklų žymima tvirtagalė priegaidė?
5. Išvardykite priegaidžių nustatymo būdus.
6. Kaip žymimi padėtinio ilgumo balsiai *a, e*?

1. Perskaitykite patarles ir mintis apie sveikatą. Ilguosius kirčiuotus skiemenis pabraukite, trumpuosius – sukirčiuokite.

Sveikame kūne – sveika siela (lotynų patarlė). Sveikata ir už auksą brangesnė (lietuvių liaudies patarlė). Ką valgai, tas ir esi (senovės indų patarlė). Kas valgo jau sotus būdamas, tas savo dantimis sau duobę kasa (turkų patarlė). Lanksti nugara tikrai lemia ilgą gyvenimą (kinų patarlė). Sveikata dar ne viskas, tačiau be sveikatos viskas – niekas (Sokratas). Stiprus tas, kuris įveikia savo žalingus įpročius (B. Franklinas).

2. Pabraukite kirčiuotą skiemenį, sugrupuokite terminus pagal ilgojo kirčiuoto skiemens pagrindą:

nuodas, gomurys, skrandis, kapsulė, mėšlungis, lūžis, pulsas, prievarta, tirpalas, muilas, grąžtas, alergija, skydliaukė, kaulelis, riešas, kraujavimas, įduba, plomba, raumuo, adata, momenėlis, baltymas, sąauga, žindymas, pleiskana, akiniai, fermentas, nosis.

Ilgasis balsis	Dvibalsis	Mišrusis dvigarsis

Ilgasis balsis	Dvibalsis	Mišrusis dvigarsis

3. Sukirčiuokite skiemenis, kurių pagrindas – ilgieji balsiai *a, e*:

aklas, aparatas, badavimas, gemalas, kapiliaras, kapsulė, kepenys, kortelė, kraujagyslė, latakas, naujagimis, nemiga, operacija, panika, patalas, personalas, pilvaplėvė, prakaitas, reakcija, tepalas, smegenys, vegetaras, virkštelė.

apnašos, balinimas, brūžeklis, kanalas, kišenė, kvapas, matrica, mentelė, plokštelė, poliravimas, sterilizavimas.

ašys, fascija, kaklas, kaulelis, kvėpavimas, masažas, plaštaka, reumatas, smakras, terapija, slankstelis, žastas.

apgamas, ašara, balzamas, ekstraktas, ląstelė, lazeris, milteliai, pienelis, plėvelė, preparatas, spenelis, šašas, šlapalas, vaškas.

atliekos, demografinė situacija, nitratai, populiacija, profilaktika, stabligė, sveikatos organizacija, tabakas, vakcinacija.

adaptacija, atvejis, benamis, elgetavimas, integracija, narkomanas, nerimas, praktika, senatvė, socialinis, statusas, žeminimas.

4. Kaip kirčiuotumėte žodžių junginį *klausė gydytojo*?

5. Sukirčiuokite paryškintus žodžius. Ką reikštų kitaip kirčiuojami šie žodžiai? Sugalvokite po žodžių junginį ir sukirčiuokite arba, jei negirdite priegaidės, pabraukite kirčiuotus skiemenis.

lenkė ranką _____

aukšta keltis _____

dešinysis plautis _____

akį merkti _____

kaltas pacientas _____

aukštas balsas _____

plauko struktūra _____

druskos rūgštis _____

chirurginė siūlė _____

vidinė ausis _____

šlaunies trikampis _____

alkoholinis gėrimas _____

graži tartis _____

mėšlungiška kalba _____

slaugytoja susirinkime _____

palatoje šalta _____

6. Sukirčiuokite žodžių poras:

alkanas – alkis, griaučiai – graudžiai, kanda – kandžiai, karpa – karmo, karštas – karštis, plauti – plautis, randas – randa, skranda – skrandis, sveikinti – sveiksta, šalti – šaltis, tarpas – tarpvietė, traukti – trauklapis.

7. Sukirčiuokite. Pabraukite žodį, netinkantį prie kitų priegaide:

ai: *tinklainė, vaisius, raištis, viduriai, baimė*

al: *skalpelis, kalcis, pagalba, alkis, baltymas*

am: *ampulė, kramto, kamparas, pampsta, kamštis*

an: *dantenos, dangalas, spanguolė, santykiai, rankos*

ar: *karpa, karštas, kvarcas, marlė, karštis*

au: *kaulas, kraujas, pakaušis, plaukas, trauma*

ei: seilės, pleiskana, veidas, baseinas, pleistras

en: pigmentas, kenčia, fermentas, raumens, sensta

er: gerklos, pertvara, serga, erkė, peršalimas

8. Kokia priešdėlio *ant* priegaidė? Sukirčiuokite:

antakis, antgerklis, antinkstis, antkaulis, antklodė, antkremzlis, antsvoris.

2.2. Žodžio galo ilgojo skiemens kirčiavimas

1. Prisiminkite, kaip paprastai kirčiuojami ilgieji žodžio galo skiemenys, ir sukirčiuokite:

raumuo, sąnarys, riebalai, uoslė, ligų, širdies, vaikais, asmens, ant, prie.

2. Kokia paskutiniame skiemenyje kirčiuojamo naudininko linksnio priegaidė? Sukirčiuokite žodžių junginius:

naujam pacientui, ploniems plaukams, sveikiems dantims, seniems randams, asocialioms šeimoms, blogam kvapui, raudonoms dėmėms, neįgaliems vaikams.

**Niekada nekirčiuojama daiktavardžių ir būdvardžių moteriškosios giminės vienaskaitos naudininko galūnė:
*gėrai sveikātai, naūjai gýdytojai, lėesai pacieñtei***

3. Atkreipkite dėmesį į moteriškosios giminės vienaskaitos naudininko formos būdvardžius. Įrašykite tinkančius žodžius.

<i>sveikai</i> _____	<i>sveikaĩ</i> _____
<i>báltai</i> _____	<i>baltaĩ</i> _____
<i>normāliai</i> _____	<i>normaliaĩ</i> _____
<i>āklai</i> _____	<i>aklám</i> _____

riebiai _____ *riebiám* _____
grāžiai _____ *gražiam* _____

4. Remdamiesi garsine kirčiuoto skiemens sandara ir žodžio galo taisykle, sukirčiuokite baimių rūšis:

baimė

- *apsirikti, bičių, erdvės, erkių, gyvačių, griautinio, kačių, karščio, kraujo, lietaus, lietimo, mikrobu, minios, mirties, nuplikti, plaukuotumo, prakaitavimo, raudonos spalvos, saulės, skausmų, stiklinių daiktų, susišlapinimo, susitepti, šalčio, šunų, tamsos, tylos, ugnies, uždusti, veidrodžio, venerinės ligos, vėmimo, vienumos, žaibo.*

2.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė

Jeigu vardažodžio priešpaskutinis (antrasis nuo galo) kirčiuotas skiemo yra trumpas arba tvirtagalys, kirtis nušoka į galūnę tam tikrose to žodžio formose:

- 1) vienaskaitos vardininke su galūne **-a**, pvz.: *vakciną – vakcinà, palatą – palatà*;
- 2) vienaskaitos įnagininke su galūnėmis **-a, -e, -u**, pvz.: *sistèmą – sistemà, prognòzė – prognozè, personãlą – personalù*;
- 3) vienaskaitos vietininke su galūne **-e** (vns. vard. galūnė – **-as**), pvz.: *organizmą – organizmè, aparâtą – aparatè*;
- 4) daugiskaitos galininke, pvz.: *tablètę – tabletès, pižãmą – pižamàs, plauĩtį – plaučiùs, spãzmą – spazmùs*.

?

1. Kokiame linksnyje pagal priešpaskutinio skiemens taisyklę kirtis visada galūnėje?
2. Kodėl taikant priešpaskutinio skiemens taisyklę patogu remtis vienaskaitos galininko linksniu?

1. Pritaikykite priešpaskutinio skiemens taisyklę:

veną – _____

kartoteką – _____

cistą – _____

jogą – _____

plazmą – _____

medetką – _____

placentą – _____

vitaminas – _____

gripas – _____

talonas – _____

protezas – _____

seminaras – _____

čiulptukas – _____

kapiliaras – _____

kvapas – _____

skausmas – _____

pacientas – _____

gleivinė – _____

dalelė – _____

tinklainė – _____

tirpiklis – _____

šaltis – _____

slankstelis – _____

grybelis – _____

klizmą – _____

tyrimas – _____

chalatas – _____

gramas – _____

mikrobas – _____

gestas – _____

slaugė – _____

saldiklis – _____

pastą – _____

kanalas – _____

krapštukas – _____

vagelė – _____

liežuvis – _____

kišenė – _____

skeletas – _____

pozą – _____

baseinas – _____

padas – _____

taškas – _____

pratimas – _____

ranką – _____

krema – _____

salonas – _____

pemzą – _____

vonelė – _____

dirgiklis – _____

ekstraktas – _____

puodrą – _____

sistema – _____

piramidė – _____

specialistas – _____

vegetaras – _____

grupė – _____

veiklą – _____

įkandimas – _____

stresas – _____
draudimas – _____
nepilnametis – _____
benamis – _____
genas – _____
stereotipas – _____
daugiavaikė – _____

2. Naudodamiesi nurodytais pavyzdžiais, suformuluokite priešpaskutinio skiemens taisyklę veiksmažodžiams. Pateikite dar du pavyzdžius ir sukirčiuokite.

jùda – judù, judì seřga – sergù, sergì siùvo – siuvaũ, siuvaĩ
gaivìna – gaivinù, gaivinì stēbi – stebiu, stebì tēpė – tepiaũ, tepeĩ

3. Sukirčiuokite:

duria – duriu, duri delšė – delšiau, delsei
sveiksta – sveikstu, sveiksti baudė – baudžiau, baudei

4. Sukirčiuokite žodžių junginius:

sergi gripu, vemi krauju, tepu žaizdas, trinu rankas, randi taškus, maitinu vaikus, geri tabletes, tari garsus, suki lankus, stebiu vaisius.

5. Paaiškinkite, kodėl linksniuojant terminus *gėnas, latākas* kirtis nušoka į galą vienaskaitos įnagininke, vienaskaitos vietininke ir daugiskaitos galininke (*genù, genė, genùs; latakù, latakė, latakùs*), o tuose pačiuose linksniuose terminų *kāulas, zòndas* kirtis lieka kamiene (*kāulu, kāule, kāulus; zòndu, zònde, zòndus*).

Jei priešpaskutinis skiemo tvirtapradis (*plėistras, instinktąs, lėidžia, gýdė*), taisyklė negalioja nei vardažodžiams, nei veiksmažodžiams!

6. Remdamiesi priešpaskutiniu skiemeniu parašykite šių žodžių daugiskaitos galininką ir sukirčiuokite:

<i>lėšis</i> – _____	<i>pavõjus</i> – _____
<i>guõbas</i> – _____	<i>ypatýbë</i> – _____
<i>ligónis</i> – _____	<i>procedũraq</i> – _____
<i>ìnkstas</i> – _____	<i>õpa</i> – _____
<i>siļpnas</i> – _____	<i>gýsla</i> – _____
<i>liežuvẽlis</i> – _____	<i>giõdaq</i> – _____
<i>siũlę</i> – _____	<i>širdj</i> – _____
<i>kùmštis</i> – _____	<i>šildýklë</i> – _____
<i>pjũvis</i> – _____	<i>negývas</i> – _____

7. Remdamiesi priešpaskutiniu skiemeniu parašykite veiksmažodžių I ir II asmenis ir sukirčiuokite:

dũsta – _____

siuõčia – _____

paliẽka – _____

skiedžia – _____

sutriõka – _____

tìnstas – _____

giõrdi – _____

skëlbia – _____

mìršta – _____

miẽga – _____

rỹja – _____

kìmsta – _____

liẽtë – _____

vémë – _____

týrë – _____

pỹko – _____

dũrë – _____

8. Sukirčiuokite pateiktas formas, parašykite ir sukirčiuokite šių žodžių: a) vienaskaitos galininką, b) veiksmažodžių III asmenį. Remdamiesi pavyzdžiais, suformuluokite atvirkštinę priešpaskutinio skiemens taisyklę.

a)	b)
<i>rankas</i> – _____	<i>senstu, sensti</i> – _____
<i>skyles</i> – _____	<i>gimdau, gimdai</i> – _____
<i>nosis</i> – _____	<i>gydau, gydai</i> – _____
<i>galūnes</i> – _____	<i>rekomenduoju, rekomenduoji</i> – _____
<i>klaidas</i> – _____	<i>siunčiau, siuntei</i> – _____
<i>kojas</i> – _____	<i>įspėjau, įspėjai</i> – _____
<i>žalingus</i> – _____	<i>sirgau, sirgai</i> – _____

2.4. Vardažodžių kirčiuotės

Kirčiuotės – vienodai kirčiuojamų žodžių klasės. Lietuvių kalba turi 4 vardažodžių kirčiuotes, kurios žymimos arabiškais skaitmenimis: 1, 2, 3 (3^a, 3^b, 3^{4a} ir kt.), 4. Nustatant kirčiuotes paprastai remiamasi dviem linksniais – **daugiskaitos naudininku ir daugiskaitos galininku**.

Pirmajai kirčiuotei priskiriami žodžiai, kurie daugiskaitos naudininke ir daugiskaitos galininke turi kirtį kamiene, pvz.:

Dgs. N. *káulams* *vìrusams*
 Dgs. G. *káulus* *vìrusus*

Linksniuojant kirtis išlieka tame pačiame skiemenyje, nešokinėja.

Priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo visada turi tvirtapradę priegaidę: *būklė, tráuma, zòndas*.

Tolesni kirčiuoti skiemenys gali būti trumpi (*dònoras, užkratas*), tvirtapradžiai (*gýdytojas, ligóninė*), tvirtagaliai (*kaĩmparas, profílãktika*).

Antrajai kirčiuotei priskiriami žodžiai, kurie daugiskaitos naudininke turi kirtį kamiene, o daugiskaitos galininke – galūnėje, pvz.:

Dgs. N. *vènoms* *lãstëlëms*
 Dgs. G. *venàs* *lãstelëš*

Priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo būna trumpas arba turi tvirtagalę priegaidę: *tablètė, mikròbas, kapiliãras*.

Trečiajai kirčiuotei priskiriami žodžiai, kurie daugiskaitos naudininke turi kirtį galūnėje, o galininke – kamiene, pvz.

Dgs. N. *randáms* *širdíms*

Dgs. G. *rándus* *širdis*

Priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo visada turi tvirtapradę priegaidę, pvz.: *spúogas, pláukas, véidas*.

Kirtis gali šokinėti iš galūnės į trečią, ketvirtą ar tolesnį skiemenį, pvz.: *kosulỹs – kósulį (3^a), patałaĩ – pátalus (3^b), užkrečiamiems – užkrečiamas (3^{4b})*. Raidė *a* rodo, kad kirčiuojamas skiemuo tvirtapradis, *b* – tvirtagalys arba trumpasis, skaičius prieš raidę – kuris skiemuo nuo galo kirčiuotas.

Ketvirtajai kirčiuotei priklauso žodžiai, daugiskaitos naudininke ir daugiskaitos galininke turintys kirtį galūnėje, pvz.:

Dgs. N. *ligóms* *skausmáms*

Dgs. G. *ligàs* *skausmùs*

Priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo visada trumpas arba tvirtagalys, pvz.: *kítas, šášas, skiēpas*.

?

1. Pagal kokius linksnius paprastai nustatome kirčiuotę?
2. Kaip nustatyti vienaskaitinių žodžių kirčiuotę?
3. Kurios kirčiuotės žodžiai visuose linksniuose turi tą patį kirtį?
4. Kurios kirčiuotės žodžiai paklūsta priešpaskutinio skiemens taisyklei?
5. Kokių žinote būdų, padedančių įsiminti kirčiuotes?

Įsidėmėti kirčiuotes gali padėti kūno dalys ir organai:

	1 kirčiuotė	2 kirčiuotė	3 kirčiuotė	4 kirčiuotė
Dgs. N.	<i>kójoms</i>	<i>rañkoms</i>	<i>galvóms</i>	<i>ausìms</i>
Dgs. G.	<i>kójas</i>	<i>rankàs</i>	<i>gálvas</i>	<i>ausìs</i>

1. Parašykite po tris savo specialybės žodžius ir / ar terminus, kurie priklauso:

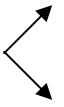
a) pirmajai kirčiuotei _____

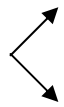
b) antrajai kirčiuotei _____

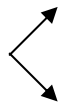
c) trečiajai kirčiuotei _____

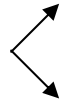
d) ketvirtajai kirčiuotei _____

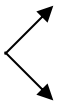
2. Sukirčiuokite šiuos terminus, nustatykite kirčiuotes remdamiesi daugiskaitos naudininku ir galininku:

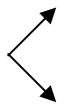
išrašas _____

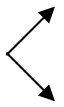
gerklė _____

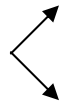
skrandis _____

balsas _____

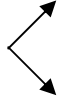
seilė _____

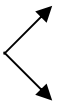
šaknis _____

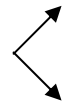
krūtinė _____

pragula _____

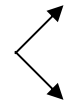
blužnis _____

vanduo _____

žaisla _____

palata _____

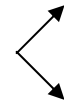
gemalas _____

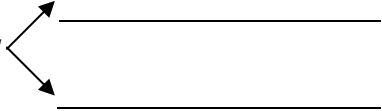
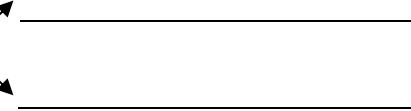
erkė _____

vata _____

neštuvai _____

karpa _____

vaikas _____

žandikaulis neįgalus

3. Remdamiesi nurodyta kirčiuote, sukirčiuokite terminus:

kūnas (1), miegas (4), svoris (2), tvarstis (1), mėlynė (2), impulsas (1), protas (2), riebalus (3^a), paralyžius (2), gomurio (3^a), blakstiena (1), mėšlungis (1), spermatozoidas (1), miežis (2), vokas (3), kulnas (4), gyvas (3), klijuotė (2), papuošalas (3^{4b}), patiekalas (3^{4b}), traukulius (3^a), įgimtas (3^b), skiepas (4), limfa (1), žvilgsnis (2).

?

1. Kas yra kirčiavimo variantai? Pateikite pavyzdžių.

2. Ar abu kirčiavimo variantai yra taisyklingi? Kada laikytini klaida?

1. Žodžiu išlinksniuokite kirčiavimo variantus:

váistas (1) ir vaĩstas (4)

dañtenos (3^b), (1)

káulaligė (1) ir kaulāligė (1)

óda (1) ir odà (4)

ekspèrtas, -ė (1) ir eksperĩtas, -ė (2)

negalià (2) ir nėgalia (1)

2. Priesagų -yba (-ybos), -ybė, -ytė vediniai kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę. Sukirčiuokite pateiktas žodžių formas:

gyvybe, ypatybės, rankytes, savybes, mityba, skyrybos, savižudybe, galimybės, kiaulyte.

3. Parašykite priesagų a) *-ėlis, -ė* ir b) *-ėlis, -ė* vedinių vienaskaitos įnagininko (jei turi vienaskaitą) ir daugiskaitos galininko (jei turi daugiskaitą) linksnius ir sukirčiuokite. Kurios kirčiuotės šie terminai?

a)

čiobrelis – _____

kortelė – _____

ląstelė – _____

kaulelis – _____

kaklelis – _____

virkštelė – _____

milteliai – _____

b)

mėgintuvėlis – _____

kiaušinėlis – _____

vaistinėlė – _____

tepinėlis – _____

pertvarėlė – _____

vožtuvėlis – _____

smegenėlės – _____

2.5. Daugiskaitos naudininko taisyklė

?

1. Prisiminkite daugiskaitos naudininko taisyklę.
2. Kurių linksnių kirčio vieta visada sutampa?
3. Kurių kirčiuočių žodžiai paklūsta daugiskaitos naudininko taisyklei?

Vienaskaitos įnagininke 3 kirčiuotės žodžiai, išskyrus žodžius su galūnėmis *-imi, -umi*, neturi kirčio galūnėje, pvz.:
(*kuo?*) *gálva, nėjautra, áiškiu*

1. Sukirčiuokite duotą formą. Užpildykite lentelę, sukirčiuokite.

Dgs. N.	Vienaskaita	Daugiskaita		
	Vt.	K.	Įn.	Vt.
<i>širdims</i>				
<i>burnoms</i>				
<i>vyzdžiams</i>				
<i>rūgštims</i>				
<i>voniams</i>				
<i>ertmėms</i>				
<i>svaigalams</i>				
<i>tulžims</i>				
<i>sveikiems</i>				
<i>judesiams</i>				
<i>intymiems</i>				

2.6. Tarptautinių terminų kirčiavimas

?

1. Kurių kirčiuočių paprastai būna tarptautiniai žodžiai?
2. Kokius žinote būdus, padedančius įsiminti tarptautinių žodžių kirčiavimą? Pateikite pavyzdžių.

1. Sukirčiuokite 1 ir 2 kirčiuotės dviskiemenius tarptautinius žodžius:

(1) *cinkas, filtras, forma, kolba, limfa, norma, pleura, plomba, pulsas, sperma, sportas, trombas*

(2) *chloras, genas, gestas, gramas, joga, pora, poza, seksas, soda, spazmas, stresas, tempas, vena*

2. Įsidėmėkite 1 kirčiuotės daugiaskiemenius tarptautinius terminus pagal baigmenis. Naudodamiesi pavyzdžiais sukirčiuokite:

-ācija: *farmācija, imigracija, koordinacija, operacija, registracija, simuliacija*

-āntas: *dezodorāntas, konsultantas, -ė, laborantas, -ė, pedantas, -ė, praktikantas, -ė*

-ėja: *gonorėja, logorėja, seborėja, trachėja*

-òrtas: *abòrtas, kurortas*

3. Sukirčiuokite 1 kirčiuotės daugiaskiemenių tarptautinius terminus su nekirčiuojamais formantais:

-eris: *akušeris, -ė, charakteris, dispanseris, felčeris, -ė, kateteris, lazeris, partneris, -ė*

-ija: *akušerija, anestezija, anoreksija, atrofija, difterija, ginekologija, infekcija, psichologija*

-ika³: *diagnostika, genetika, gimnastika, klinika, kosmetika, optika, profilaktika, psichika*

-ikas: *alkoholikas, -ė, diabetikas, -ė, grafikas, medikas, -ė*

-orius: *dezinfektorius, distiliatorius, izoliatorius, registratorius, sterilizatorius*

-ulė: *ampulė, kapsulė, molekulė*

Įsiminkite šių 1 kirčiuotės terminų kirčiavimą:

apeñdiksas, chòlera, impùlsas, pròstata, skòrbutas

4. Įsidėmėkite 2 kirčiuotės tarptautinius terminus pagal baigmenis. Naudodamiesi pavyzdžiais sukirčiuokite:

-āras: *notāras, -ė, sanitaras, -ė, stacionaras, vegetaras, -ė*

-ātas: *aparātas, aromatas, chalatas, koncentratas, reumatas, transplantatas*

-āžas: *bandāžas, masažas, trikotažas*

-ėksas: *komplėksas, refleksas*

-ėktas: *defėktas, efektas, intelektas, komplektas*

-emà: *edemà, egzema, problema*

-enà: *gangrenà, higiena, migrena*

-ėnas⁴: *alergėnas, hematogenas, kancerogenas, kolagenas*

-ėñtas: *abstineñtas, -ė, docentas, -ė, dokumentas, pacientas, -ė, reagentas*

-ėsas⁵: *komprėsas, procesas, progresas*

-ėtas: *kabinėtas, mentalitetas, pincetas, sekretas, skeletas*

-ėtė: *cigarėtė, kušėtė, pipetė, tabletė*

-ėzė: *anamnėzė, genezė, hipotezė, leukopoezė, patogenezė*

-grāfas: *dermogrāfas, fotografas, kardiografas, miografas*

-(gr)amà: *diagramà, hemograma, kardiograma, pīžama, rentgenograma*

-inà: *anginà, citrina, medicina, vakcina*

³ Išimtis – *mastikà* (2).

⁴ Dvejopai galima kirčiuoti *reñtgenas* (1) ir *rentgėnas* (2).

⁵ Išimtis – *tābesas* (1), *hėrpesas* (1).

-inas: aspirinas, insulinas, kofeinas, proteinas, vazelinas
-istas, -ė: higienistas, -ė, optimistas, -ė, specialistas, -ė, stilistas, -ė
-itas⁶: apetitas, bronchitas, hepatitas, periodontitas, pleuritas, tonzilitas
-izė⁷: dializė, ekspertizė, epikrizė, hemolizė
-izmas: alkoholizmas, organizmas, reumatizmas, vegetarizmas
-lògas: katalògas, odontologas, -ė, psychologas, -ė, rentgenologas, -ė, venerologas, -ė
-mètras: centimètras, milimetras, spirometras, termometras
-òdas: metòdas, periodas
-òlis⁸: alkohòlis, cholesterolis, glicerolis, validolis
-omà: chromosomà, glaukoma, hematoma, neuroma, sarkoma
-òmas: simptòmas, sindromas
-ònas: embriònas, hormonas, neuronas, pensionas, racionas, salonas, tamponas
-òzė: diagnòzė, gliukozė, mikoze, psichozė, trombozė, tuberkuliozė
-skòpas: bronchoskòpas, mikroskopas, stetoskopas
-ūrà: aparatūrà, figūra, procedūra, temperatūra

Įsiminkite šių 2 kirčiuotės terminų kirčiavimą:

epitèlis, hemoròjus, paralyžius, recèptas, tonzilė

5. Prisiminkite, kokia praktinė taisyklė galioja 2 kirčiuotės žodžiams. Iš ketvirtojo pratimo išsirinkite penkis skirtingų baigmenų terminus ir pritaikykite taisyklę.

6. Gretindami tarptautinius žodžius nustatykite kirčio vietą ir sukirčiuokite:

anatomija – anatomas; psichologinis – psichologas; terapinis – terapija; chirurgas – chirurgija; sanitaras – sanitarija; alkoholikas – alkoholis;

⁶ Įsimtis – *spìritas* (1).

⁷ Įsimtis – *anàlizė* (1).

⁸ Įsimtis – *pañkòlis* (1).

gramas – miligramas, kilogramas; pigmentas – medikamentas, instrumentas, testamentas, dozė – diagnozė, hipnozė, toksikozė.

7. Parašykite reikiamus žodžių linksnius ir sukirčiuokite:

specialistas, psichologas, docentas, medikas, notaras

konsultuotis su: _____

migrena, tonzilitas, gonorėja, tuberkuliozė, glaukoma

sirgti: _____

sanitaras, ekspertizė, odontologas, eksperimentas, praktikantas

džiaugtis: _____

kabinetas, kurortas, konferencija, organizmas, salonas

būti: _____

procedūros, simptomai, diagnozės, kardiogramos, operacijos

aptarti: _____

8. Sukirčiuokite tarptautinius daiktavardžius:

studijuoja akušeriją, konsultuoja urologas, sapnuoja košmarus, domisi sportu, ruošia dozes, tiria mikroskopu, skaičiuoja gramus, duoda basonus, matuoja termometru, tepa vazelinu, skundžiasi apetitu, naudojami aparatu, ieško kataloge, prižiūri drenus, analizuoja rezultatus, maitina pacientus.

9. Sukirčiuokite žodžių junginius:

cinamono kaukė, švaria pipete, naujai odontologei, gripo epidemija, profesionalius specialistus, neurologo siuntime, radiologo konsultacija, krūtinės kompresas, gleivinės epitelis.

2.7. Būdvardžių su priesaga *-inis, -ė* kirčiavimas

Būdvardžiai su priesaga *-inis, -ė* būna pirmosios arba antrosios kirčiuotės. Pirmosios kirčiuotės priesaga *-inis, -ė* nekirčiuota, antrosios – kirčiuota (*-inis, -ė*).

Pirmosios kirčiuotės yra tie būdvardžiai, kurių pamatinio žodžio daugiskaitos naudininkas (arba kilmininkas) turi kirtį priešpaskutiniame (antrame nuo galo) skiemenyje. Išlaikoma pamatinio žodžio kirčio vieta, pvz.:

vėnomis → *vėninis*, -ė,
pūliams → *pūlinis*, -ė.

Pirmosios kirčiuotės taip pat yra tie būdvardžiai, kurie padaryti iš tarptautinių žodžių su formantais *-ija*, *-ika*. Išlaikoma pamatinio žodžio kirčio vieta, jei būdvardžio *-ij-*, *-ik-* išnyksta, pvz.:

baktèrija → *baktèrinis*, -ė,
terāpija → *terāpinis*, -ė,
òptika → *òptinis*, -ė,
profilāktika → *profilāktinis*, -ė.

Jei formantas lieka, kirčiuojama priesaga *-inis*, -ė pvz.:

klìnika – *klìnikìnis*, -ė,
klāsika – *klāsikìnis*, -ė.

Antrosios kirčiuotės yra tie būdvardžiai, kurių pamatinio žodžio daugiskaitos naudininkas (arba kilmininkas) turi kirtį ne priešpaskutiniame skiemenyje, t. y. galiniame arba trečiajame nuo galo skiemenyje. Tada kirčiuojama būdvardžio priesaga *-inis*, -ė, pvz.:

raumenìms → *raumenìnis*, -ė,
gerkléms → *gerklìnis*, -ė,
vìrusams → *vìrusìnis*, -ė,
kraujāgyslėms → *kraujagyslìnis*, -ė.

Priesagoje dažniausiai kirčiuojami ir medžiagas reiškiantys būdvardžiai, pvz.: *metalìnis*, -ė, *odìnis*, -ė.

 cerebrìnis, -ė (2)

 Pagal antrąją kirčiuotę, kaip išimtys, kirčiuojami būdvardžiai

centrìnis, -ė (2), *elektrìnis*, -ė (2)

 Priešdėliniams būdvardžiams su priesaga *-inis*, -ė taikomos tos pačios kirčiavimo taisyklės, pvz.: *ikimokỹklinis*, -ė (1), *priešvėžìnis*, -ė (2), *tarpšonkaulìnis*, -ė (2)

1. Iš pateiktų daiktavardžių padarykite būdvardžius su priesaga *-inis, -ė*. Sukirčiuokite, parašykite būdvardžio kirčiuotę:

uždegimas – _____

molekulė – _____

plėvė – _____

emocija – _____

psichika – _____

senatvė – _____

varis – _____

intelektas – _____

genetika – _____

niežulys – _____

mikroskopas – _____

reumatas – _____

ląstelė – _____

lašas – _____

lašelis – _____

gerklė – _____

arterija – _____

laboratorija – _____

kirmėlė – _____

Mokantis būdvardžių su priesaga *-inis, -ė* kirčiavimo, pravartu remtis atmetimo būdu ir tikrinti:

1) ar būdvardis padarytas iš tarptautinio daiktavardžio su formantu *-ija, -ika*;

2) ar būdvardis reiškia medžiagą, iš kurios kas padaryta;

3) pamatinio žodžio daugiskaitos naudininko arba kilmininko linksnio kirčiuotą skiemenį. Jeigu kirtis antrame nuo galo skiemenyje – būdvardis išlaiko pamatinio žodžio kirčio vietą, jei ne – kirčiuojama priesaga *-inis, -ė*.

Pvz.:

Kapiliarinis – nepadarytas nei iš tarptautinio žodžio su formantais *-ija, -ika*, nei reiškia medžiagą. *Ka pi liã rams* – kirtis antrame nuo galo skiemenyje, todėl išlieka pamatinio žodžio kirčio vieta – *kapiliãrinis (1)*.

2. Nustatykite būdvardžių su priesaga *-inis, -ė* pamatinį žodį. Sukirčiuokite būdvardžius ir užrašykite kirčiuotę:

delninis – _____

gemalinis – _____

gyslinis – _____

gyvybinis – _____

klimatinis – _____

mazgelinis – _____

patologinė – _____

pilvinė – _____

planinė – _____

plazminis – _____

plėvelinė – _____

prieširdinis – _____

sidabrinis – _____

spalvinis – _____

spiralinis – _____

streptokokinis – _____

šlauninis – _____

tarpskilvelinė – _____

ultragarsinis – _____

vamzdelinis – _____

vamzdinis – _____

vegetacinis – _____

vegetarinis – _____

Dauguma daiktavardžių su priesaga *-inis, -ė* kirčiuojami pagal tas pačias taisykles, pvz.: *operācinė (1), dilgėlinė (2), globótinis (1)*

3. Sukirčiuokite priesagos *-inis, -ė* vedinius, nurodykite kirčiuotę:

pūslelinė – _____

smegeninė – _____

šiltinė – _____

pudrinė – _____

trauktinė – _____

dušinė – _____
 prakaitinė – _____
 lignoninė – _____
 nakvišiniai – _____
 pūslinė – _____
 rankinė – _____
 šiukšlinė – _____
 taukinė – _____
 žvynelinė – _____
 degtinė – _____
 mėnesinės – _____

4. Prisiminkite būdvardžių su priesaga *-inis, -ė* kirčiavimą. Sukirčiuokite šiuos terminus (jei nustatyti daiktavardžio kirčio ženklą nepadės nei klausa, nei kirčiavimo dėsniai ir taisyklės, pabraukite kirčiuotą skiemenį):

 apsauginis refleksas, bronchinė astma, dirbtinis maitinimas, fiziologinis tirpalas, gaurelinė placenta, išorinis kraujavimas, lėtinė liga, lytinė ląstelė, mazginė struma, negimdinis nėštumas, nulinės ląstelės, operacinis stalas, pirminė profilaktika, pooperacinė komplikacija, priešvėžinė būseną, seruminė liga, simptominė psichozė, sudėtinis receptas, ūminė intoksikacija, vainikinė arterija, žiedinė kremzlė.

 apatinė alveolinė arterija, bakterinės apnašos, darbinis laukas, dirbtinis akmuo, hipertrofinės dantenos, išorinis emalio epitelis, krūminiai dantys, liežuvinis paviršius, odontologinis instrumentas, pieniniai dantys, pūlinis uždegimas, žiedinis burnos raumuo.

 ašiniai griaučiai, dalinis masažas, dirbtinis sąnarys, higieninis masažas, kremzlinės jungtys, kulninė sausgyslė, mazginis venų išsiplėtimas, raumeninis audinys, rytinis sustingimas, sąnarinės ataugos, segmentinis refleksinis masažas, ritminė gimnastika, skaidulinė kremzlė, tarpslankstelinis diskas, taškinis masažas.

adatinis volelis, dieninis makiažas, epitelinis audinys, grybelinė liga, higieninė kosmetika, kontaktinė dilgėlinė, limfinė sistema, molekulinė biologija, naktinis kremas, paviršinės kraujagyslės, pigmentinė dėmė, raginis sluoksnius, rūgštinė terpė, skaidulinis audinys, tualetinis muilas.

antisanitarinės sąlygos, bakterinė infekcija, buitinės atliekos, demografinė būklė, inkubacinis periodas, laboratorinė medicina, maistinė druska, mikrobinis užterštumas, mokyklinis amžius, narkotinės medžiagos, neinfekcinė liga, pasaulinė sveikatos diena, pirminė profilaktika, radiacinė sauga, sisteminis pažeidimas, streptokokinė infekcija, tropinės ligos, virusinis hepatitas, žarninė lazdelė.

antrinis paskatinimas, asmeninė problema, buitinis konfliktas, emocinis smurtas, grupinė psichoterapija, kompleksinė pagalba, lytinis švietimas, muštinė žaizda, profesinė etika, sąlyginis refleksas, savaitinis darželis, šeiminė padėtis, tautinės mažumos, vaizdinis metodas.

5. Sukirčiuokite raumenų pavadinimus:

raumuo

- *akiduobinis, alkūninis, balsinis, kvadratinis, rombinis, sąnarinis, sėdmeninis, skersinis, skruostinis, sparninis, spenelinis, tarpšonkaulinis, trapecinis, žandinis.*

6. Sukirčiuokite nervų pavadinimus:

nervas

- *akinis, alveolinis, ašarinis, blauzdinis, diafragminis, gaktinis, gimdelinis, maišelinis, pažastinis, slankstelinis, stipininis, šlauninis, tarpinis, užtvarinis, veidinis.*

2.8. Įtvirtinamieji pratimai

1. Prisiminkite, kaip dažniausiai kirčiuojami priešdėlio *per-* vediniai ir sukirčiuokite:

perauklėti, perbalti, perdanga, perdūrė, perkelk, perkerpa, perpjauti, perplauti, perregistruojant, perrišimas, persileidimas, persirgo, persitempė, perskiepyti, persodinimas, peršalimas, peršviestas, pertvara.

2. Kaip kirčiuotumėte šiuos įvardžiuotinius neveikiamosios rūšies es. I. dalyvius? Sukirčiuokite žodžiu.

geriamasis vanduo, valgomasis šaukštas, gyvenamasis būstas, migdomasis vaistas, gydomoji mankšta, privalomasis sveikatos draudimas, raminamieji vaistai, lašinamoji pipetė, drėkinamasis kremas, šaldomasis maišelis, gydomasis masažas.

3. Sukirčiuokite pateiktus linksnius. Kur reikia, nurodykite kirčiuotę.

 medžiaga (1), kakava (), dirgikliu (), gimdoje (4), tirpale (3^b), kraujyje (), čiulpus (4), nuoduose (4).

 (kuo?) burna (3), zonda (1), granduku (), šepetėlius (2), skysčius (2), (ką?) dantis (), saldumynus (1), apnašomis ().

 disku (), tūriu (2), liniuote (2), ūgiu (2), dangale (), stubure (3^b), nugaroje (1), galūnes (1).

 celiulitu (), muilu (4), šampūne (2), kreme (), raukšlių (4), (ką?) rūgštis (3), strijas (), sluoksnius (1).

 kontrole (), gyvybe (1), donoryste (2), papilde (), registre (), priedus (2), tyrimus (2), teises (1).

 neįgaliai (), vertybe (1), klientu (), orumu (), centre (), asmenimis (), šeimas (), ginčus (2).

4. Atidžiai, taisyklingai perskaitykite tekstą. Sukirčiuokite pasviruoju šriftu išskirtus žodžius. Nustatykite paryškintųjų žodžių kirčiuotę.

 Pirmosios *medicinos pagalbos atsiradimas ir raida glaudžiai susiję su žmogaus **filogeneze, klinikiniais ir eksperimentiniais tyrimais, naujų technologijų atsiradimu ir karais.***

Pirmosios pagalbos mokymai *civiliams pradėti* organizuoti *ne taip seniai, maždaug prieš 120 metų. Prieš tai medicinos pagalbą praktikavo ir jos mokė vietiniai gyventojai.*

Du britų karininkai Peteris Sheperdas ir Francis Duncanas sujungė **karinę** pirmąją medicinos pagalbą su **civiline**, todėl jie vadinami modernios pirmosios medicinos pagalbos pradininkais (2).

(Pirmoji medicinos pagalba (2008), p. 9).

Dantys – tai **organai**, kurie pirmiausia yra skirti maistui apdoroti, suteikia **veidui** būdingus bruožus ir turi įtaką **garsų artikuliacijai**. Kiekvienas dantis turi **vainiką, kaklą ir šaknį**. Danties viduje yra nedidelė **ertmė**, kurią su išore jungia vienas ar keli šaknies **kanalai**. Vainikas yra matomoji danties **dalis**. Dantų šaknys glūdi **žandikaulių dantinėse duobutėse**, kur jas su **kaulu** sujungia **specialus antkaulis** – apydantis. Kaklas jungia vainiką su šaknimi.

(Pagal Stropų R. ir kt. (2005), p. 163).

Stuburas – ištemptos spyruoklės (2) pavidalo nariuotas darinys, **judri** viso kūno (1) **ašis**, besidriekianti nuo **kaukolės** pamato iki liemens apačios. Stuburo **spyruoklinė** forma yra susijusi su žmogaus stačia stovėseną. Priekinė stambi stuburo dalis remia kūno dalių masę, užpakalinė sudėtingo reljefo dalis sudaro **atramas nugaros raumenims** prisistiegti, o viduje yra nugaros **smegenų talpykla** (2) – stuburo **kanalas**. Per šonuose esančias **tarpslankstelines angas** iš nugaros smegenų išeina nervai.

(Česnys G. ir kt. (2008), p. 123).

Odos **spalva** priklauso nuo trijų **dažo medžiagų** (1) ir įvairių jų kiekybinių **derinių: pigmento melanino, karotino ir hemoglobino**. Melaninas teikia odai įvairaus intensyvumo **tamsią spalvą**, karotinas odą nudažo gelsvai, o hemoglobinas, atsižvelgiant į jo prisotinimą **deguonies ar anglies dioksido**, nuspalvina odą skaisčiai raudonai arba tamsiai raudonai su **melsvu atspalviu**. Tačiau reikšmingiausias odos dažas yra melanocitų gaminamas pigmentas melaninas. Jo sintezė ir brendimas vyksta melanocitų grūdėtojo endoplazminio tinklo sintetinėse melanosomose. Jos per melanocitų **ataugas** ir **tarpląstelinius plyšius** (4) migruoja į **epiteliocitus**, kuriuose virsta melanino **granulėmis**.

(Pagal Stropų R. ir kt. (2008), p. 420).

Sveikos mitybos ir gyvenamos rekomendacijos:

- valgyti maistingą, įvairų, dažniau **augalinį** nei **gyvūninės kilmės maistą**;

- kelis kartus per dieną valgyti **grūdinių produktų**, įvairių, šviežių daržovių (1) ir **vaisių**;
- mažinti riebalų vartojimą; gyvūninius riebalus, kuriuose yra daug sočiųjų riebalų rūgščių (3), keisti aliejumi;
- riebią mėsą (4) ir mėsos produktus keisti **ankštinėmis** daržovėmis, žuvimi, paukštiena (1) ar liesa (3) mėsa;
- vartoti liesą pieną, liesus pieno produktus (rūgpienį, kefyrą, jogurtą (1), varškę, sūrį);
- rinktis maisto produktus, turinčius mažai cukraus;
- valgyti nesūrų maistą, vartoti joduotą druską;
- riboti **alkoholio** vartojimą;
- skatinti žindymą iki 6 mėn. ir žindymą iki 2 m. ir ilgiau, užtikrinant tinkamą ir **saugų** papildomą kūdikių ir mažų **vaikų** maitinimą;
- valgyti *reguliariai*;
- gerti pakankamai skysčių, ypač vandens;
- kasdien aktyviai judėti;
- išlaikyti *normalų kūno (1) svorį*;

(Pagal Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos rekomendacijas, <http://www.sam.lt/>).

Socializacija – procesas, kai žmogus perima visuomenės, kurioje jis gyvena, žinojimą, vertybes (1), motyvus (2), įgūdžius, vaidmenis ir elgsenos **modelius**. Socializacija sukuria tapatybę, kuri apibrėžia **asmens ryšį** su socialine **grupe** ir jo poziciją toje grupėje. Socializacija vyksta visą gyvenimą, socialinės sąveikos procese iš kartos į kartą perduodamas žmonijos sukauptas **patyrimas**. Skiriami du pagrindiniai socializacijos tarpsniai: **pirminis** ir **antrinis**. Pirminė socializacija dažniausiai siejama su šeimos poveikiu, ji vyksta kūdikystėje (2) ir vaikystėje (2), kai mokomasi kalbos ir tam tikrai **kultūrai** būdingų elgsenos modelių. Antrinė socializacija vyksta brendimo metais ir vėliau siejama su mokyklos (2), amžiaus grupės, žiniasklaidos, organizacijos ar profesiniais poveikiais.

(Visuotinė lietuvių enciklopedija (XXII tomas) (2012), p. 231).

PRIEDAI

Sunkiau kirčiuojamų medicinos terminų sąrašas

akušèrija (1)
alkohòlis (2), alkoholiù
analizinis, -è (1)
anatòmas (2), anatomù, anatomùs
aneurizmà (2), (kuo?) aneurizmà, aneurizmàs
apeñdiksas (1)
astmà (2), (kuo?) astmà
baltmẽ (4), baltmè, baltmès
bepròtis (2), bepročiù, bepročiùs
bèrimas (2), bèrimù
branduolỹs (3^a), bránduoliu, branduolyjè, bránduolius
bũklè (1)
cerebrinis, -è (2), cerebriniù, -è
chòlera (1)
cinamònas (2), cinamonù, cinamonè
cistà (2), (kuo?) cistà, cistàs
čiulpaĩ (4), čiulpùs, čiulpuosè
defèktas (2), defektù, defektè, defektùs
dèrma (1)
diafragmà (2), (kuo?) diafragmà, diafragmàs
diagnòzè (2), diagnozè, diagnozès
dializè (2), dializè, dializès
dietà (2), (ko?) diètos (diètos), (kuo?) dietà, dietàs
epitèlis (2), epiteliù
èduonìs (3^a), èduonimì, èduonyjè
fistulè (1)
geltà (4), (kuo?) geltà, geltàs
geluonìs (3^b), gèluoni, geluonimì, geluonyjè, gèluonis
gimdà (4), (ko?) gimdòs, (kuo?) gimdà, gimdojè, gimdàs
gimdỹvè (2), gimdyvè, gimdyvès
glaukomà (2), glaukomà, glaukomàs

guñbas (4), gumbù, gumbè, gumbùs
hematomà (2), (kuo?) hematomà, hematomàs
hemoròjus (2), hemoròjumi
higienà (2), (ko?) higiēnos (higiēnos), (kuo?) higienà
iñbieras (1)
impùlsas (1)
inkštiras (2), inkštirù, inkštirè, inkštirùs
jogà (2), (kuo?) jogà
jùnginè (1)
kataraktà (2), (kuo?) kataraktà
klizmà (2), (kuo?) klizmà, klizmàs
komà (2), (kuo?) komà
komplèksas (2), kompleksù, kompleksè, kompleksùs
komprèsas (2), kompresù, kompresè, kompresùs
krakmòlas (2), krakmolù, krakmolè
kremzlē (4), kremzlè, kremzlējè, kremzlès
krūtis (4), krūtiēs, (kq?) krūtis
kuñnas (4), kulnù, kulnè, kulnùs
lètinis, -è (2), lètiniù, -è, lètiniùs, -ès
lipomà (2), (kuo?) lipomà, lipomàs
lūžis (2), lūžiù, lūžiùs
manikiūras (2), manikiūrù
márlè (1)
mastikà (2), (kuo?) mastikà
mažakraujjystè (2), mažakraujjystè
medetkà (2), (kuo?) medetkà, medetkàs
mēdžiaga (1)
mēlŷnè (2), mēlŷnè, mēlŷnès
mikčiójimas (1)
miomà (2), (kuo?) miomà, miomàs
móteris (1)
nakvišà (3^b), (kuo?) nākviša, nakvišojè, nākvišas
nejautrà (3^b), (kuo?) nējautra
nùgara (1)
odontològas, -è (2), odontologù, -è, odontologùs, -ès
onkològas, -è (2), onkologù, -è, onkologùs, -ès

opà (4), (kuo?) opà, opojè, opàs
operācinè (1)
operācinis, -è (1)
pagālvè (1)
paklōdè (2), paklodè, paklodès
papilomà (2), (kuo?) papilomà, papilomàs
paranojā, (kuo?) paranojā
pjūvis (2), pjūviù, pjūviūs
plazmà (2), (kuo?) plazmà, plazmàs
pleiskanótas, -a (1)
plèura (1)
placentà (2), (kuo?) placentà, placentàs
plòmba (1)
podagrà (2), (kuo?) podagrà, podagràs
porà (2), pòros, poràs
prākaitas (3^b), prakaitè
prodūktas (2), produktù, produktè, produktùs
prōtas (2), protù, protè, protùs
pūliai (1)
pūslē (4), pūslè, pūslējè, pūslès
pūslēlinè (1)
ragenà (3^b), (ko?) ragenōs, ragenojè
raukšlē (4), raukšlè, raukšlējè, raukšlès
recēptas (2), receptù, receptè, receptùs
reflēksas (2), reflēksù, reflēksùs
simptōmas (2), simptomù, simptomùs
sindrōmas (2), sindromù, sindromùs
sistōlè (2), sistolè
siūlē (4), siūlè, siūlējè, siūlès
skarlatinà (2), (kuo?) skarlatinà
skiepaĩ (4), skiepùs
skòrbutas (1)
skreplỹs (4), skrepliù, skreplyjè, skrepliùs
smūgis (2), smūgiù, smūgiùs
sodà (2), (kuo?) sodà
strumà (2), (kuo?) strumà, strumàs

stùburas (3^b), stuburè
svetìmkūnis (1)
šaltālankis (1)
šampūnas (2), šampūnù, šampūnè, šampūnùs
širdis (3), širdimì, širdyjè, (kq?) širdis
šlaplė (4), šlaplè, šlaplėjè, šlaplès
švirškštas (2), švirkštù, švirkštè, švirkštùs
tepinėlis (2), tepinėliù, tepinėlius
temperatūrà (2), (kuo?) temperatūrà
termometràs (2), termometrù, termometrè, termometrùs
tymai (4), tymùs
tinklainė (2), tinklainè, tinklainès
tyrimas (2), tyrimù, tyrimè, tyrimùs
tonzilė (2), tonzilè, tonzilès
traukulys (3^a), tráukuliu, traukulyjè, tráukulius
trichinėlė (2), trichinelè, trichinelès
tulžis (4), tulžimì, tulžyjè, tulžis
tvársliava (1)
tvárstis (1)
ultragarsinis, -è (2), ultragarsiniù, -è, ultragarsiniùs, -ès
ūminis, -è (2), ūminiù, -è, ūminiùs, -ès
urologas, -è (2), urologù, -è, urologùs, -ès
vakcinà (2), (kuo?) vakcinà, vakcinàs
valerijōnas (2), valerijonù, valerijonè, valerijonùs
vėžys (3), vėžiu, vėžyjè, vėžius
vyzdys (4), vyzdžiù, vyzdyjè, vyzdžiùs
vožtuvas (2), vožtuvù, vožtuvè, vožtuvùs
zigotà (2), (kuo?) zigità, zigitàs
zōndas (1)
žāliava (1)
žāstas (4), žastù, žastè, žastùs
žvynėlinė (1)

Medicinos srityje vartojamų kirčiavimo variantų sąrašas

alèrgija (1), aleřgija (1)
alèrginis, -è (1), aleřginis, -è (1)
alèrgiškas, -a (1), aleřgiškas, -a (1)
aliumininis, -è (1), aliumininis, -è (2)
angliāvandenilis (1), angliavandenilis (2)
angliāvandenis (1), angliavandēnis (2)
arbātinis, -è (1), arbatinis, -è (2)
āvalynė (1), avalŷnė (2)
cùkraligė (1), cukrāligė (1)
cùkrinis, -è (1), cukrinis, -è (2)
dañtenos (3^b), (1)
deguōnis (2), deguonìs (3^b)
deguōninis, -è (1), deguonìnis, -è (2)
dieglŷs (3), (4)
diētīninkas, -è, diētīninkas, -è (1)
diētīnis, -è, diētīnis, -è (1)
ekspèrtas, -è (1), eksperťtas, -è (2)
ekspèrtinis, -è (1), eksperťtinis, -è (1)
ekstèrnas, -è (1), eksterňnas, -è (2)
ekstèrnu, eksternù
ekstravèrtiškas, -a (1), ekstraverťtiškas, -a (1)
enèrgija (1), enerģija (1)
epidèrmis (1), epideřmis (2)
flúoras (1), fluòras (2)
garstŷčia (1), garstyčia (2)
gēbenė (1), gebėnė (2)
gleivės (4), glėivės (1)
higiēniškas, -a, higiēniškas, -a (1)
išbeřti, išberia, išbèrė; išbėrti, išberia, išbėrė
ýda (1), ydà (4)

káulaligė (1), kaulāligė (1)
káulaplėvė (1), kaulāplėvė (1)
kaulinis, ė (2), káulinis, -ė (1)
kriauklė̃ (4), kriáuklė (1)
krūtīnīnis, -ė (1), krūtīnīnis, -ė (2)
kuprà (2), (4)
kuřčnebylis, -ė (1), kurčnebylys, -ė̃ (3^{4b})
lavóninė (1), lavoninė (2)
lėšos (1), lėšos (4)
liáuuka (1), liaukà (2)
negalià (2), nėgalia (1)⁹
nėrimastis (1), nerimastis (3^{4b})
nėrvai (1), neřvai (2)
nėrvas (1), neřvas (2)
nėrvinis, -ė (1), neřvinis, -ė (1)
nėrvinti, nėrvina, nėrvino; neřvinti, neřvina, neřvino
nósiaryklė (1), nosiāryklė (1)
nósiaskylė (1), nosiāskylė (1)
óda (1), odà (4)
pagálbīnis, -ė (1), pagalbīnis, -ė (2)
pānieka (1), paniekà (3^b)
pātalynė (1), patalỹnė (2)
pleiskanóti, pleiskanója, pleiskanójo; plėiskanoti, plėiskanoja, plėiskanojo
praustūvė (2), praustuvė̃ (3^b)
pròcentas (1), proceñtas (2)
procentīnis, -ė (2), proceñtinis, -ė (1)
pròmilė (1), promilė (2)
raĩšas, -à (4), ráišas, -à (3)
rėmuo (1), rėmuō (3^a)
reñtgenas (1), rentgėnas (2)
rūšis (1), rūšis (4)
sąlygīnis, -ė (2), sąlyginis, -ė (1)
sąmonīngai, sąmoningai
sąmonīngas, -a (1), sąmoningas, -a (1)

⁹ Bendrinėje kalboje vartojamas ir žodis *nėgalė (1)*, bet kaip terminas įsitvirtinęs *i(o)* linksniuotės žodis.

samprotáuti, samprotáuja, samprotãvo; sámprotauti, sámprotauja, sámprotavo
santykiáuti, santykiáuja, santykiãvo; sántykiauti, sántykiauja, sántykiavo
santuokìnis, -è (2), sántuokinis, -è (1)
senývai, senyvaĩ
senývas, -a (1), senývas, -à (3)
skruóostas (1), (3)
smùrtas (1), smuřtas (2)
smùrtininkas, -è (1), smuřtininkas, -è (1)
smùrtinis, -è (1), smuřtinis, -è (1)
sraígè (1), sraĩgè (2)
šnèrvè (1), šnervẽ (4)
terapèutas, -è (1), terapeũtas, -è (2)
ũmiai, ũmiai
ũmùs, -ì (4), (3)
váistas (1), vaĩstas (4)
váistinė (1), vaĩstinė (1)
váistininkas (1), vaĩstininkas (1)
vėjaraupiai (1), vėjãraupiai (1)
žándenos (3^a), (1)
žarnà (3), žárna (1)

Rečiau vartojamų tarptautinių terminų žodynėlis

- aeròbai* (2) – mikroorganizmai, galintys gyventi tik esant orui
anaeròbai (2) – mikroorganizmai, gyvenantys be oro
aneurizmà (2) – arterijos išsiplėtimas
antropomètrija (1) – žmogaus kūno dalių matavimas
atròfija (1) – audinio ar organo susilpnėjimas, mažėjimas arba išnykimas
azoospèrmija (1) – spermatozoidų trūkumas spermoje
balneoteràpija (1) – gydymas mineraliniu vandeniu
bandāžas (2) – tamprus veržiamasis tvarstis ar diržas
biomètrija (1) – biologinių duomenų matematinė analizė
biòpsija (1) – ligos pažeistų audinių gabalėlio paėmimas iš gyvo organizmo tirti mikroskopu
chemoteràpija (1) – gydymas cheminiais preparatais
chemolizè (2) – cheminis irimas
deviācija (1) – nukrypimas nuo normalios padėties arba būklės; iškrypimas
dializè (2) – dirbtinis kraujo valymo būdas
edemà (2) – pabrinkimas, branka
epidèrmis (1), *epiderm̃is* (2) – paviršinis odos sluoksnis
epikrizè (2) – baigiamoji ligos istorijos dalis
epitèlis (2) – dengiamasis audinys
fāscija (1) – jungiamojo audinio plėvė
fistulè (1) – kanalas iš ligos židinio į lauką; vamzdelis tokiam kanalui
glaukomà (2) – akių liga, kuriai būdinga padidėjęs akispūdis ir silpnėjanti rega
gonokòkas (2) – bakterija, sukianti šlapimo ir lyties organų, akių gleivinių uždegimą
halitòzè (2) – blogas kvapas iš burnos
helmintas (1) – parazitinė kirmėlė
hematomà (2) – kraujo išlaja
hemogramà (2) – kraujo vaizdas
hemolizè (2) – eritrocitų irimas ir hemoglobino išsiskyrimas iš jų

- hemopoèzè (2)* – kraujodara
hemoterāpija (1) – gydymas krauju
hipertròfija (1) – organizmo dalies padidėjimas
homeopātija (1) – gydymas mažomis dozėmis tų vaistų, kurie, didesnėmis dozėmis vartojami, sukelia panašius į gydomą ligą reiškinius
kancerogènas (2) – medžiaga, skatinanti navikų susidarymą
kloakà (2) – bendra žarnyno, šlapimo pūslės ir lytinių liaukų anga
koaguliācija (1) – krešėjimas
kolagènas (2) – siūlinis baltymas
kontraindikācija (1) – aplinkybė, dėl kurios negalimas, žalingas tam tikras gydymas arba vaistas
ksilitòlis (2) – cukraus pakaitalas
leukopoèzè (2) – leukocitų susidarymas
lìmfà (1) – iš kraujo plazmos audiniuose susidarantis bespalvis tirštas skystis, tekantis gyslomis ir tarp ląstelių
lipomà (2) – nepiktybinis riebalinio audinio navikas
logorėja (1) – labai greitas, padrikas šnekėjimas, patologinis plepumas
mastikà (2) – įvairios sudėties tiršta medžiaga įtrinti
meteorizmas (2) – pilvo išsipūtimas
mikòzè (2) – grybelinė liga
miogrāfas (2) – prietaisas raumenų susitraukimams užrašyti
miològija (1) – anatomijos šaka, tirianti raumenis
miopātija (1) – paveldima lėtinė raumenų ir nervų sistemos liga
miozìtas (2) – raumens uždegimas
neologizmas (2) – naujų, beprasmių žodžių vartojimas
neurālgija (1) – nervinis skausmas
neuromà (2) – nervinis navikas
oocìtas (2) – žmogaus arba daugialąsčio gyvūno nesubrendusi moteriškoji lytinė ląstelė
opiomānija (1) – įprotis vartoti opiją
osteoblāstai (2) – kaulinio audinio užuomazginės ląstelės
osteogrāfija (1) – griaučių kaulų aprašymas
osteomielìtas (2) – pūlinis kaulo ir kaulo čiulpų uždegimas
osteoporòzè (2) – kaulo išretėjimas
palpācija (1) – apčiuopa

pankreatitas (2) – kasos uždegimas
patogenėzė (2) – ligos kilmė ir raida
plazmà (2) – kraujo skystis, kuriame plūduriuoja kraujo kūneliai
plèura (1) – krūtinplėvė
pūlpa (1) – danties minkštumas; blužnies minkštumas
pulpitas (2) – danties pulpos uždegimas
reageñtas (2) – gryna cheminė medžiaga
recipieñtas (2) – žmogus, gaunantis kraujo, audinių ar organų
regeñtas (2) – laikinas valstybės valdytojas
sarkomà (2) – piktybinis jungiamojo audinio navikas
sistolė (2) – širdies prieširdžių ir skilvelių susitraukimas, per kurį iš širdies išstumiamas pritekėjęs kraujas
spiromètras (2) – aparatas plaučių tūriui matuoti
stearinas (2) – pagrindinė riebalų sudedamoji dalis
stetoskòpas (2) – prietaisas vidaus organų sukeliams garsams klausyti
tābesas (1) – nugaros smegenų džiūtis
transplantātas (2) – persodinamas audinys ar organas
trichinėlė (2) – parazitinė apvalioji kirmėlė
troakāras (2) – įrankis krūtinės ąstos arba pilvo sienelei pradurti ir skysčiui arba dujoms išleisti
vūlva (1) – moters išoriniai lytiniai organai
zigotà (2) – ąstelė, susidaranti po apvaisinimo, susiliejus dviem lytinėms ąstelėms

NAUDOTA IR REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Anglų–lietuvių kalbų medicinos terminų santrumpų žodynas, 2005, Sudarė D. Ramanauskienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Anglų–lietuvių kalbų medicinos terminų žodynas, 1997, Sudarė D. Ramanauskienė, E. Zagorskaitė. Vilnius: Žodynas.

Astrauskas V. ir kt., 1980, *Medicinos terminų žodynas*. Vilnius: Mokslas.

Česnys G. ir kt., 2008, *Žmogaus anatomija (I tomas)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2012, Vyr. redaktorius S. Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kazlauskaitė R., 2008, *Kirčiavimo užduotys ir pratimai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Kazlauskienė A., 2012, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologijos pagrindai: vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete:

http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:B.03~2012~ISBN_978-9955-12-799-4/DS.001.0.01.BOOK.

Kruopienė R., 2004, *Ištark...* Vilnius: Gimtasis žodis.

Lietuvių kalbos tarties žodynas, 2001, Sudarė V. Vitkauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. Prieiga internete: <http://www.sam.lt/>.

Malakauskas A., 2009, *Mažasis lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Medicinos enciklopedija (I tomas, A–M), 1991, redakcinė kolegija. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla.

Medicinos enciklopedija (II tomas, M–Ž), 1994, redakcinė kolegija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Mikulėnienė D., Pakerys A., Stundžia B., 2008, *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Molytė E., 2001, *Kalbos praktikos patarimai medikams*. Kaunas: Naujasis lankas.

Pakerys A., 1994, *Akcentologija (I)*. Kaunas: Šviesa.

Pakerys A., 2003, *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius: Enciklopedija.

Pirmoji medicinos pagalba, 2008, Sudarė: D. Vaitkaitis, A. Pranskūnas. Kaunas: KMU leidykla.

Stropus R. ir kt., 2005, *Žmogaus anatomija*. Kaunas: Vitae litera.

Stropus R. ir kt., 2008, *Žmogaus anatomija (II tomas)*, Kaunas: KMU leidykla.

Stundžia B., 2009, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, Ats. redaktorius A. Kinderys. Vilnius: Alma littera.

Tarties žodynas. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tarties-zodynas/tartis-sandara.php>.

Terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt>.

Vaitkevičiūtė V., 2004, *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*. Kaunas: Šviesa.

Vaitkevičiūtė V., 2007, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Prieiga internete: <http://vlkk.lt/>.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai: Tartis ir kirčiavimas. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/lit/nutarimai/tartis-kirciavimas.html>.

Visuotinė lietuvių enciklopedija (XXII tomas), 2012, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Vitkauskas V., 2001, *Lietuvių kalbos tarties žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Vokiečių–lietuvių kalbų medicinos terminų žodynas, 2000, Sudarė G. Jonutienė. Vilnius: Danielius.

Eglė Dumšienė

*TARTIES IR
KIRČIAVIMO
PRATYBOS
MEDIKAMS*

Mokymo(si) priemonė

Recenzentės:

prof. dr. Giedrė Čepaitienė (Šiaulių universitetas)

Gintarė Kulbeckienė (Šiaulių valstybinė kolegija)

Antroji pakartotina laida

Lietuvių kalbos redaktorė – Eglė Dumšienė

Meninė redaktorė – Lina Liesienė

2015-01-21. 1,71 leidyb. apsk. l.

Išleido Šiaulių valstybinė kolegija, Aušros al. 40, Šiauliai

www.svako.lt

El. p. leidyba@svako.lt